

# Oppivelvollisuus kansalaiskasvatuksen takeena

Hannu Syväoja

**Pauli Arola: *Tavoitteena kunnon kansalainen. Koulun kansalaiskasvatuksen päämäärät eduskunnan keskusteluissa 1917–1924. Helsingin yliopiston kasvatustieteellisen laitoksen tutkimuksia 191. 2003.***

Kreikan ja Rooman – ja ehkä renessanssiajan eliitinkin – vapaat miehet olivat kansalaisia, mutta yleensä Euroopan valtioiden hallitsijoilla oli alamaisia. Kansalaisen käsitteen toivat julkiseen keskusteluun valistusfilosofit ja Ranskan suuri vallankumous teki sen populaariksi. Alamailla oli lähinnä velvollisuuksia, kansalaisilla myös oikeuksia. Niistä tärkeimpiä olivat poliittiset vaikutusmahdollisuudet. Nykyajan palveluyhteiskunnassa kansalaisuus sisältää myös asiakassuhteen!

Suomessa kansalaisyhteiskunta kehkeytyi autonomian ajan lopun nationalistisessa vaiheessa. Oivallettiin, että kansa sinänsä oli subjekti, jolla oli vaikutus politiikkaan. Mutta säätyvaltiopäivien valitsijakuntaan kuului vain pieni osa maan aikuisväestöstä. Vuonna 1907 aloittaneessa eduskunnassa kaikui jo koko kansan ääni. Tosin autonomian aikana valtiopäivien päätökset olivat vain ”armollisia anomuksia”, joiden voimaantulo oli kiinni keisarin hyväksymisestä. Vasta maan itsenäistyttyä suomalaisten poliittinen vallankäyttö pääsi täyteen voimaansa.

Poliittiseen toimintaan osallistuminen vaati tietynasteisen perussivistyksen. Suomessa asia hoitui etupäässä kansakoulun kautta. Vähitellen alkoi kuulua vaatimuksia, että kansakoulun käynti olisi tehtävä lapsille pakolliseksi. Autonomian aikana oppivelvollisuuteen ei vielä päästy, koska venäläiset vallanpitäjät eivät hyväksyneet, että kansansivistys olisi alusmaassa korkeampi kuin emämaassa.

Kun itsenäisen Suomen hallitusmuoto oli säädetty vuonna 1919, aikaisemmin kariutuneet uudistukset odottivat nopeaa toteuttamistaan. Vaikeasta taloudellisesta tilanteesta huolimatta säädettiin vuosina 1919–22 useita tärkeitä lakeja, joihin kuului myös oppivelvollisuuslaki. Sen katsottiin varmistavan kansalaisellisuuden.

Väitöskirjassaan Pauli Arola on pyrkinyt uutamaan valtiopäivien valtavasta asiakirjamasasta kansanedustajien ja puolueiden käsitykset kansalaisuuteen kasvattamisesta. Vuosien 1917–18 tapahtumien heijastuminen eduskuntatyöhön näyttää aluksi hukuttavan itse pääaiheen tulvaansa, mutta pian se sukeltaa esille selvärajaisinkin kannanottoina. Haluttiin pelastaa suomalainen yhteiskunta vastaisuudessakin mahdolliselta kaaokselta ja eri leireihin jakautumiselta. Kelluntaliiviksi tuli yleinen oppivelvollisuus.

Oppivelvollisuus sinänsä hyväksyttiin puoluekentän laidasta laitaan. Kysymys oli vain sen laajuudesta, toteuttamisaikataulusta ja opetuksen sisällöstä. Puolueista lain nopeata aikaansaamista kannattivat edistyspuolue, maalaisliitto ja sosiaalidemokraatit. Edistyspuolueen johto, Mikael Soininen ja Oskari Mantere, rakensi taktiikkansa sosialisti Julius Ailion ja maalaisliiton Santeri Alkion kanssa. Tältä osin Arola poikkeaa Aarni Voipion apestaan kirjoittamassaan elämäkerrassa esittämistä näkemyksistä. Myös Risto Rinteen epäilyt oppivelvollisuuskeskustelun demokratiapyrkimyksistä Arola torjuu. Motiiveina lain saamiseen olivat kansallinen eheytyminen, sivistysvaltion rakentaminen ja maan menestyminen kansainvälisessä kilpailussa.

## *Uskontoa vai siveysoppia?*

Kipein kysymys oli uskonnonopetuksen asema. Siitä tuli puoluepoliittinen riidanaihe. Perinteisesti uskontoa oli pidetty yhteiskuntamoraalin vahvana tukena. Uskonvapauslaki oli tulossa, joten lain säätäjillä oli mahdollisuus jättää uskonnonopetus pois opetettavien aineiden luettelosta. Sen tilalla olisi neutraali siveysopetus, jota marxilaisuuteen vielä sitoutuneet sosiaalidemokraatit kannattivat.

Soininen oli innokas siveysopin puolustaja. Useista esityksistä saa sen käsityksen, että hän oli sosiaalidemokraattien kannalta. Voipio taas tähdentää Soinisen ajatusta, etteivät ajallis-paikallisesti etäisiin oloihin sijoittuvat *Raamatun* tapahtumat soveltuneet eettisen kasvatuksen läh-

tökohtdiksi niin tehokkaasti kuin lasten omasta tai läheisestä elämänpiiristä otetut esimerkit, joten uskonnon rinnalle tarvittiin siveysoppia.

Lain syntyminen varmistettiin siirtämällä oppiaineiden luettelo myöhemmin säädetävään järjestysmuotolakiin. Vaalit olivat tulossa. Kirkkokansa nousi voimakkaasti siveysopin opetusta vastaan, joka sitten jäikin pakolliseksi vain valtakunnan virallisiin kirkkokuntiin kuulumattomille. Oppiaineista myös Suomen historia sai tärkeän aseman kansalaiskasvatuksessa.

Vuonna 1925 julkistetusta maalaiskansakoulun opetussuunnitelmassa kansalaiskasvatuksen keskeinen arvo on maaseutuhenkisyys. Vuoden 1918 kokemusten perusteella talonpoikaa pidettiin kansallisen vapauden takuumiehenä; talonpoikaan tukeutui myöhemmin Lapuan liikekin. Suhdanteiden varjossa elävä tehdastyöläinen nousi arvoon maan teollistuessa ja talvisotaa lähestyttäessä.

### *Puolueilla omat lehmät ojassa*

Oppivelvollisuuslain valmistelu- ja säätämisaika olisi tarjonnut hyvän tilaisuuden kansalaiskasvatuksen periaatteiden määrittelyyn. Arola toteaa, ettei eduskunnan keskusteluista ilmene kansalaiskasvatuksen tavoitteet eikä varsinaisen sisällyskään. Kysymyksessä on yleiskäsite, jolle voidaan antaa monia merkityksiä.

Kuten puolueiden välinen keskustelu yleensäkin, se oli kansalaiskasvatuksenkin osalta

strategista. Sen avulla puolueet varmistelivat asemiaan liittämällä sen itselleen tärkeisiin asioihin. Vasemmisto yhdisti sen kahdeksan tunnin työpäivään ja maanpuolustusmenoihin. Opillinen sivistys tekisi ihmiset rauhanhaluisiksi. Samoin sen hedelmien nauttiminen ei olisi mahdollinen sille, jolla ei olisi riittävästi vapaa-aikaa.

Maalaisliitossa oli ryhmä, joka halusi maaseudun lapsille minimaalisen peruskoulutuksen. Perusteina olivat kustannusten kalleus ja koululaisten välttämätön apu syksyin kevään maanviljelystiloilla. Oikeiston silmämääränä oli maanpuolustuksen tehostaminen idän – ja ehkä sisäisenkin – uhkan varalta.

\*

Esitystavaltaan Pauli Arolan tutkimus on napakka. Tietyntaista raskautta antaa kansanedustajien ammatin mainitseminen päätöksissä, vaikka kirjan lopussa heistä on suoranainen matrikkeli. Puoluekannankin voisi ilmaista lehdistön tapaan henkilön nimen jälkeen lyhennettynä sulkeissa, esimerkiksi (sd) tai (maal). Nykyisin on tapana kirjoittaa ”sosiaalidemokraattinen”. Vain puoleen nimeen on vakiintunut alkuun yksi a.

*Kirjoittaja on tamperelainen filosofian tohtori.*